

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. *Pretnje i pritisci*

1.1. Na konferenciji za štampu, održanoj 8.3.2013. godine, potpredsednik Socijalističke partije Srbije (SPS) i predsednik Pokrajinskog odbora SPS-a za Vojvodinu, Dušan Bajatović, izjavio je da SPS traži promenu uređivačke politike u Radio televiziji Vojvodine (RTV), jer je podređena Demokratskoj stranci (DS). Bajatović je zapretio da će, ukoliko se hitno ne promeni uređivačka politika, ova stranka tražiti smenu svih rukovodećih ljudi u RTV-u. Uz to je dodao da SPS traži dostavljanje spiska 20 najvećih plata u RTV-u. Bajatović je još izjavio: „Čuo sam da neki rukovodeći ljudi u RTV-u imaju veću platu i od mene, što je, priznaćete, jako teško“. Direktor informativnog programa RTV-a, Igor Božić, je u izjavi za „Blic“ rekao: „Bajatović, za tvrdnje da RTV favorizuje jednu stranku, nije izneo nijedan argument. Analize pokazuju da je naš program uravnotežen, što pokazuju analize RRA nakon izbora“. Novinarska udruženja NUNS i NDNV osudila su Bajatovićevu izjavu. U njihovim saopštenjima se navodi da se „Bajatović ovom izjavom priključio kampanji koja se vodi protiv vojvođanskog javnog servisa, a koja je započeta priložima u ultranacionalističkim medijima, koje uređuju ili za njih pišu upravo Bajatovićeви (bivši?) politički prijatelji i ratni propagandisti iz vremena užasnih devedesetih godina prošlog veka“.

U svom prethodnom izveštaju, pisali smo o seriji tekstova objavljenih u nedeljniku „Pečat“, čiji je glavni i odgovorni urednik – nekadašnji direktor RTS-a i bivši visoki funkcioner Socijalističke partije Srbije, Milorad Vučelić. Ti tekstovi su sadržali neprimerene napade na rukovodioce i novinare RTV-a. U saopštenjima novinarskih udruženja ukazuje se i na činjenicu da se napadi na „RTV pojavljuju u trenutku kada ova medijska kuća, nakon više od 20 godina materijalne i kadrovske devastacije, konačno doživljava pravi profesionalni uspon i povećava rejting i uticaj u javnosti“, kao i da ova medijska kuća već 14 godina funkcioniše kao pastorče države, u iznajmljenim i nefunkcionalnim prostorijama, sa nestabilnim prihodima koji onemogućavaju normalno poslovanje. Zakon o radiodifuziji insistira na obavezi da se obezbedi da programi javnih servisa, a posebno programi informativnog sadržaja, budu zaštićeni od bilo kakvog uticaja vlasti, političkih organizacija ili

centara ekonomske moći. S jedne strane, javni servisi dužni su da pri proizvodnji i emitovanju informativnih programa poštuju princip nepristrasnosti i objektivnosti u tretiranju različitih političkih interesa i različitih subjekata, da se zalažu za slobodu i pluralizam izražavanja javnog mišljenja, kao i da spreče bilo kakav oblik rasne, verske, nacionalne, etničke ili druge netrpeljivosti ili mržnje, ili netrpeljivosti u pogledu seksualne opredeljenosti. S druge strane, međutim, Zakon o radiodifuziji kreirao je složen mehanizam izbora upravljačke strukture i urednika RTV-a, upravo kako bi zaštitio javni servis od upliva političkih interesa i balansiranost programa i njegovu posvećenost interesima javnosti, a ne interesima političkih elita. Tako, javnim servisima u Srbiji, pa i RTV-om, upravlja Upravni odbor, čije članove, iz reda novinara i afirmisanih stručnjaka za medije, menadžment, pravo i finansije, kao i drugih uglednih ličnosti, imenuje nezavisno regulatorno telo. Upravni odbor, dalje, dvotrećinskom većinom imenuje i razrešava generalnog direktora, nakon sprovedenog javnog konkursa, te imenuje i razrešava, takođe dvotrećinskom većinom, i direktore radija i televizije i glavne i odgovorne urednike programa. O meri u kojoj je RTV uspeo da postigne balansiranost i posvećenost programa interesima javnosti, svedoče i objavljeni izveštaji regulatora, kao što je npr. Izveštaj o nadzoru nad radom emitera tokom predizborne kampanje za prošlogodišnje predsedničke, republičke, pokrajinske i lokalne izbore. Iz ovih izveštaja proizilazi da je program RTV-a bio u dobroj meri uravnotežen, čak uravnoteženiji i od programa republičkog javnog servisa, RTS-a, čak i u periodu dok je Demokratska stranka bila na vlasti, pored Vojvodine, i na republičkom nivou, pa je apsolutno nejasno na čemu SPS i njen potpredsednik Bajatović baziraju svoje optužbe. U tom smislu, nemoguće je ne oceniti istup Dušana Bajatovića kao pokušaj uticaja na uređivačku politiku RTV-a, odnosno kao Zakonom o javnom informisanju zabranjeni pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, i uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla.

1.2. Novinar „Pištaljke“ Ivan Ninić je po nalogu Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, 24.3.2013. godine saslušan u prostorijama Uprave kriminalističke policije Ministarstva unutrašnjih poslova. Ninić je saslušan u vezi sa krivičnom prijavom koja je podneta nakon objavljivanja članka na portalu „Pištaljka“, u kojem je navedeno da je firma „Yunycor“ d.o.o. potpisala ugovor o donaciji sa Institutom za transfuziju krvi Srbije pre nego što je dobila posao nabavke testova za bolesti koje se prenose krvlju. U spornom članku navedeno je da je nakon dva neuspela pokušaja tendera koje je poništila Republička komisija za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki, Institut za transfuziju krvi Srbije direktnom pogodbom firmi „Yunycor“ d.o.o. dodelio posao nabavke 120.000 elisa testova za bolesti koje se prenose krvlju, vredan 21,6 miliona dinara. Nepuna dva meseca pre toga, direktor firme „Yunycor“ d.o.o, dr Slobodan Krivokapić, i direktorka Instituta, dr Snežana Srzentić, potpisali su ugovor o donaciji, kojim je „Yunycor“ d.o.o. donirao Institutu aparat za analizu elisa

testova, vredan 30.326 evra. Krivičnu prijavu zbog zloupotrebe službenog položaja protiv nepoznatih lica zaposlenih u toj ustanovi, podnela je direktorka Instituta, dr Snežana Jovanović Srzentić. Po direktorki, zloupotreba se ogleda u tome što je Niniću neovlašćeno dostavljena kopija ugovora o donaciji, koji je „Pištaljka“ objavila. „Pištaljka“ je, navodno, objavila ugovor i tekst pre nego što je Institut zvanično odgovorio na zahtev novinara da mu se dostavi kopija ugovora, odnosno pre nego što je on na poštanskoj povratnici potvrdio prijem ugovora. Zamenica tužioca Prvog osnovnog javnog tužilaštva je, postupajući po krivičnoj prijavi, zatražila da policija zvanično utvrdi način na koji je Ninić došao do spornog ugovora, odnosno od kog lica i pod kojim okolnostima je dobio ugovor. Prema pisanju „Pištaljke“, Ninić je prilikom saslušanja potvrdio da je raspolagao spornim ugovorom pre nego što ga je od Instituta za transfuziju krvi Srbije zvanično dobio, međutim, odbio je da policiji otkrije izvor informacije na osnovu koje je napisao tekst, ističući da je ugovor dobio anonimnim putem i da je redakcija „Pištaljke“ odlučila da objavi tekst i ugovor zajedno sa ranije dobijenim odgovorima od Instituta za transfuziju krvi Srbije. Portal „Pištaljka“ je podnošenje ovakve krivične prijave ocenio kao pokušaj zastrašivanja novinara i zaposlenih u Institutu za transfuziju krvi Srbije.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da se u javnim glasilima slobodno objavljuju ideje, informacije i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdani interes da zna, bez obzira na način na koji je pribavljena informacija. Zakonom o javnom informisanju propisano je i da novinar nije dužan da otkrije podatke u vezi sa izvorom informacije, osim ako se podaci odnose na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela za koje je zaprećena kazna zatvora najmanje pet godina. U konkretnom slučaju, za krivično delo zloupotreba službenog položaja, za koje direktorka Instituta sumnjiči nekog od zaposlenih u svom Institutu, propisana je kazna zatvora od šest meseci do pet godina. U svakom slučaju, ovakva krivična prijava, ali i odluka Prvog osnovnog javnog tužilaštva da postupa po njoj i sasluša novinara na okolnost izvora njegovih informacija, nesumnjivo za rezultat može imati, kako zastrašivanje novinara, tako i zastrašivanje zaposlenih koji bi mogli ukazati na korupciju u ustanovama u kojima rade. Podsetimo, Zakon o javnom informisanju predviđa da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, ni na jedan način podesan da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, pa, između ostalog, ni zloupotrebom državnih ovlašćenja, niti zloupotrebom prava.

1.3. Dva maskirana napadača, bacila su 24.3.2013. godine dve bombe „kašikare“ na kuću vlasnika kompanije „Komtrejd“ i portala „Telegraf.rs“, Veselina Jevrosimovića. Jedna bomba je bačena na

terasu sobe u kojoj je, u momentu eksplozije, spavala Jevrosimovićeva ćerka. Pored nje, u kući je, u momentu eksplozije, bila i Jevrosimovićeva supruga. Na sreću, niko nije povređen. Napadače su snimile sigurnosne kamere, ali na osnovu snimaka nije bilo moguće izvršiti identifikaciju. Policija je obavila uviđaj i na informativni razgovor privela nekoliko osoba. Do zaključenja ovog izveštaja, niko nije bio osumnjičen za ovaj napad. Sam Jevrosimović je izjavio da on i kompanija „Komtrejd“ nikome ništa nisu dugovali. Ovaj napad je doveo u vezu sa Internet portalom, čiji je vlasnik, i ocenio da je reč o napadu na medije. Napad su najoštrije osudila i medijska udruženja, koja su tražila da se utvrdi da li je napad u direktnoj vezi sa pisanjem medija čiji je vlasnik Jevrosimović.

Činjenica je da smo u ovim izveštajima često pisali o slučajevima bombaških napada na kuće novinara, urednika i vlasnika medija. Najdrastičniji slučaj bilo je podmetanje bombe na prozor stana novinara magazina „Vreme“, Dejana Anastasijevića, u aprilu 2007. godine. Počinioci ovog napada do danas nisu otkriveni. Iako se Veselin Jevrosimović u javnosti pre percipira kao biznismen i vlasnik kompanije „Komtrejd“, nego kao medijski izdavač, za slobodu izražavanja u Srbiji svakako bi bilo izuzetno važno da se ovaj slučaj, za razliku od brojnih prethodnih, razjasni, a posebno i da se utvrdi da li je u direktnoj vezi sa pisanjem Jevrosimovićevog medija.

1.4. Dnevni list „Danas“ je 26.3.2013. godine objavio tekst pod nazivom „Pobuna imama protiv muftije Zukorlića“, čiji je autor novinarka Slađana Novosel. Tekst govori o tome da se grupa imama otvoreno usprotivila muftiji Zukorliću, jer nisu zadovoljni načinom na koji vodi islamsku zajednicu u Srbiji. Informativna služba Mešihata Islamske zajednice u Srbiji, na čijem čelu je muftija Zukorlić, u vrlo kratkom roku reagovala je na tekst saopštenjem upućenim redakciji „Danasa“. Kako „Danas“ navodi, u saopštenju je iznet čitav niz uvredljivih i ličnih kvalifikacija na račun autorke teksta, a o brutalnim pretnjama koje bi mogle dovesti do ugrožavanja bezbednosti novinarke, pored Policijske uprave u Novom Pazaru, obavestena su, kako domaća novinarska udruženja NUNS i UNS, tako i međunarodna novinarska udruženja i Misija OEBS-a u Srbiji. Novinarska udruženja osudila su ponašanje Mešihata. Udruženja su ukazala da ovo nije prvi put da Mešihat „neprimereno javnoj komunikaciji, uvredama i ličnim diskvalifikacijama“ reaguje na izveštavanje Slađane Novosel iz Novog Pazara. Istaknuto je i da se saopštenjem Mešihata vrši pritisak, kako na ovu novinarku, tako i na ostale novinare koji izveštavaju iz Sandžaka, te da Mešihat na ovaj način ne doprinosi građanskoj i verskoj toleranciji za koju se verbalno zalaže, već objektivno ugrožava slobodu javne reči.

Zakonom o javnom informisanju predviđeno je da je javno informisanje slobodno i u interesu javnosti, da ne podleže cenzuri, kao i da niko ne sme da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Posebno, niko ne sme da vrši pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Pritisci su posebno opasni kada dolaze od strane verskih zajednica, koje bi trebalo da budu bitan faktor međuetničke i međureligijske tolerancije u društvu. Informacija o odnosima imama i muftije Islamske zajednice u Srbiji, nesumnjivo jeste informacija o događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdani interes da zna, te je tim pre neophodno, upravo u ovakvim slučajevima, zaštititi pravo da se ideje, informacije i mišljenja o stvarima od javnog interesa objavljuju slobodno.

1.5. Direktor novopazarske Televizije Jedinstvo, Šerif Marukić, izjavio je za RTS da je 26.3.2013. godine, posle 18 sati, grupa naoružanih osoba ušla u prostorije te televizije. Marukić kaže da je grupa predvođena Mirsadom Fijuljaninom, koji se predstavio kao novi direktor, i da je slučaj prijavio policiji. Vesti na toj televiziji nisu emitovane, a radnici su poslani kućama. Portparolka policijske uprave u Novom Pazaru, Bedrija Čeković, potvrdila je da je slučaj prijavljen policiji, ali je izjavila da je policijska patrola, nakon obilaska lica mesta, utvrdila da nema narušavanja javnog reda i mira. Radnici obezbeđenja u prostorijama televizije nisu dozvolili snimanje ekipe RTS-a. Internet portal „Sandžak pres“, blizak Islamskoj zajednici u Srbiji, piše da je za direktora TV Jedinstvo imenovan Mirsad Fijuljanin i da je na tu funkciju stupio u popodnevnim satima. „Sandžak pres“ razrešenje Šerifa Marukića obrazlaže time što „zaposleni u toj televiziji više meseci nisu primili platu“ i što je „neodgovornim ponašanjem doprineo da televizija izgubi frekvenciju“.

Televizija Jedinstvo je najstarija televizija u Novom Pazaru. Akcionarsko društvo za grafičke usluge „Jedinstvo“, u okviru koga je televizija poslovala, otišlo je u stečaj zbog dugova koje su napravili drugi delovi tog preduzeća, a televizija je nastavila da posluje preko druge kompanije, iako se dozvola i dalje vodila na „Jedinstvo“ a.d. Međutim, kako se shodno Zakonu o radiodifuziji, dozvola za emitovanje programa ne može ustupati, iznajmljivati ili na drugi način preneti ili otuđiti, RRA je, na kraju, 2012. godine Televiziji Jedinstvo oduzela dozvolu, upravo zbog stečaja matične kompanije. Televizija Jedinstvo je nastavila da emituje bez dozvole, a do smene direktora došlo je nakon, kako mediji prenose, političkog razlaza između muftije Islamske zajednice u Srbiji, Muamera Zukorlića, i Emira Elfića, predsednika Bošnjačke demokratske zajednice. Sama promena direktora, ne ulazeći u to da li je osnovana ili ne, ukazuje da su mediji i dalje izuzetno zavisni od širih kretanja na

društvenoj i političkoj sceni. Incident u Televiziji Jedinstvo u Novom Pazaru ukazuje na suštinske nedostatke pravnog okvira za rad medija u Srbiji. Prvo, taj pravni okvir je krajnje nefleksibilan i nema rešenja za situacije koje se u praksi dešavaju, kao što je ona, u kojoj „Jedinstvo“ a.d. odlazi u stečaj, ali televizija, koja je u njegovom sastavu delovala, nalazi mehanizme da nastavi da emituje. Takođe, taj pravni okvir ne sadrži instrumente kojima bi obezbedio transparentnost medijskog vlasništva, čak ni u tolikoj meri da bi se znalo ko je ovlašćen da imenuje i razrešava rukovodeće strukture u medijima. Pravni okvir ne sadrži ni odredbe koje bi garantovale određena prava redakcija u odnosu na vlasnike medija. Na kraju, sama činjenica da je Televizija Jedinstvo formalno izgubila dozvolu još prošle godine, a da je nastavila da emituje do danas, potvrđuje da regulator nema mehanizme da obezbedi poštovanje svojih odluka.

2. Sudski postupci

2.1. Apelacioni sud u Beogradu je ukinuo prvostepenu presudu Višeg suda u Beogradu, donetu u postupku po tužbi Nikole Sandulovića protiv izdavača dnevnih novina „Danas“, glavnog i odgovornog urednika „Danasa“, Zorana Panovića, i Ivane Pejčić, novinarkе istog lista. Sandulović je javnosti poznat kao šef obezbeđenja pokojnog premijera Srbije, Zorana Đinđića. Ukinutom presudom Višeg suda u Beogradu, delimično je bio usvojen Sandulovićev tužbeni zahtev, i izdavač, urednik i novinarka „Danasa“ su bili obavezani da mu na ime naknade štete isplate iznos od 100.000,00 dinara, a na ime troškova postupka još 77.100,00 dinara. Odluka o ukidanju presude dostavljena je Višem sudu u Beogradu 4.3.2013. godine.

Nikola Sandulović tužio je izdavača, urednika i novinarku „Danasa“ zbog informacija objavljenih u tekstu „Potraga za kolima atentatora“, u on-line izdanju ovog lista. Tekst se bavio istragom slučaja u kome je pod Sandulovićev automobil podmetnuta eksplozivna naprava, a on sam teško povređen. U spornom tekstu navodi se da se „prema nezvaničnim podacima sumnja da je motiv atentata u poslovima Sandulovića, a dobro upućeni izvori „Danasa“ tvrde da je on bio dobro upoznat sa delatnostima srpskog podzemlja“. U tekstu je dalje rečeno da je Sandulović, između ostalog, učestvovao u brojnim građevinskim investicijama u Beogradu. Sandulović je u tužbi naveo da ga je autorka teksta prikazala kao lice koje obavlja sumnjive poslove, a posebno je apostrofirana tvrdnja iz teksta da je tužilac „dobro upoznat sa delatnostima srpskog podzemlja“. Po Sanduloviću, napad na njega tretiran je kao obračun kriminalaca, a ne pokušaj ubistva javne ličnosti i jednog od bliskih saradnika pokojnog premijera, Zorana Đinđića. Viši sud u Beogradu našao je da tuženi nisu pružili

dokaze u prilog istinitosti informacija objavljenih u tekstu, kao i da su sporne informacije, u kontekstu u kojem su navedene, objektivno bile podobne da povrede tužiočevu čast i ugled. Navod tuženih da je Sandulović, kao nekadašnji šef obezbeđenja pokojnog premijera Srbije, Zorana Đinđića, već po prirodi svog posla morao biti upoznat sa dešavanjima u srpskom podzemlju, prvostepeni sud je odbacio kao pretpostavku autorke, koja je, kao takva, morala biti proverena pre objavljivanja, i to sa pažnjom primerenom okolnostima. Apelacioni sud je, ukidajući presudu, naveo da Viši sud nije u dovoljnoj meri cenio da je centralna informacija o događaju (podmetanju bombe pod Sandulovićev automobil) tačna, a motivi o atentatu saopšteni izrazima: „prema nezvaničnim podacima“, „sumnja se“, pri čemu se ne kaže da je Sandulović učestvovao u nedozvoljenim poslovima, već samo da je učestvovao u brojnim građevinskim investicijama u Beogradu. Apelacioni sud naložio je da se postupak ponovi i da se tom prilikom razjasni šta su u konkretnom slučaju činjenične tvrdnje, a šta vrednosni sudovi, da li je, i koji od činjeničnih iskaza neistinit, da li je, ako je neistinit, podoban da povredi tužioca, kao i da li tekst sadrži uvredljive vrednosne sudove koji su, uzimajući u obzir temu teksta, usmereni na povredu tužiočeve ličnosti. Odluka Apelacionog suda predstavlja još jednu potvrdu činjenice da ovaj sud nastavlja da podiže standarde zaštite slobode izražavanja u Srbiji, dosledno insistirajući na tome da legitiman osnov i propisanost u zakonu nisu dovoljne pretpostavke za ograničavanje slobode izražavanja, odnosno, da svako takvo ograničenje mora biti i neophodno u demokratskom društvu, odnosno srazmerno.

2.2. Milorad Bojović, bivši glavni i odgovorni urednik ugašenih novina „Nacionalni građanski list“ iz Novog Sada, dobio je rešenje o upućivanju na izdržavanje kazne od 150 dana zatvora, zbog neplaćanja iznosa od 150.000,00 dinara po osnovu presude kojom je bio osuđen za klevetu. Osuda se ticala teksta objavljenog 2011. godine. Bojovića je tužila Tatjana Vojtehovski, tada voditeljka i članica uprave Televizije Pink, zbog teksta u kome je pomenuta u kontekstu svoje veze sa znatno mlađom osobom. Milorad Bojović je izjavio za „Dnevnik“ da je „iluzorno izricati zatvorske kazne za delo koje više ne postoji u našem zakonu“. Dodao je i to, da ako je država odlučila da ukine klevetu kao krivično delo, ukine i presude za to delo koje još nisu izvršene. Bojović je podsetio da je u obrazloženju presude bilo navedeno da niko nema prava da drži moralne pridike drugom, pa makar bio i novinar.

Nedavnim izmenama Krivičnog zakonika, krivično delo klevete je dekriminalizovano. Odredbama Krivičnog zakonika koje se tiču vremenskog važenja krivičnog zakonodavstva, predviđeno je da se, ukoliko je posle izvršenja krivičnog dela zakon izmenjen, primenjuje onaj zakon koji je najblaži za

učinioca. Na osnovu ove odredbe, u slučajevima u kojima postupci vođeni za klevetu još nisu bili pravnosnažno okončani, sudovi su obustavljali postupke, uz obrazloženje da delo koje se okrivljenima stavlja na teret, po izmenjenom Krivičnom zakoniku kao blažem za učinioca, uopšte nije krivično delo. U Bojovićevom slučaju, očigledno, presuda je doneta pre dekriminalizacije, i on sada, budući da novčanu kaznu nije platio, treba da provede čak 150 dana u zatvoru. Nije poznato koliko ima ovakvih slučajeva, ali čak i da je Bojovićev slučaj jedini, očigledno je da je prilikom dekriminalizacije klevete ovaj aspekt problema potpuno zanemaren i kreirana apsurdna situacija u kojoj se novinari i dalje zatvaraju, čak i nakon brisanja klevete iz krivičnog zakonodavstva.